

Natalia Długosz, Andreana Eftimova. *Syndrom postkowiidiwy w języku. Polsko-bułgarskie stadium przypadku. Raport z badań eksperymentalnych*. Poznań: Wydawnictwo naukowe UAM, 2023. 140 s.

Монографията изследва новата лексика на полски и български език, възникнала по време на пандемията от коронавирус. Емпиричните данни са извлечени с помощта на асоциативен и анкетен експеримент съответно от полски и от български студенти в началото на 2022 г. На базата на лингвистични анализи са формулирани когнитивни дефиниции на лексикалните значения. Данните позволяват също така реконструиране на лингвокултурните картини на изследваните понятия.

Ключови думи: пандемия от КОВИД-19; българска и полска нова лексика, свързана с пандемията; вербални асоциации и когнитивни дефиниции на новата лексика

Тригодишният период на световната пандемична криза, причинена от смъртоносната коронавирусна болест, намери отражение върху всички области на живота ни, в това число и върху езика. Заедно с новата реалност се появиха значителен брой ново-създадени думи и изрази, които влязоха в употреба преди всичко в медиите, но също и във всекидневната междуличностна комуникация. Описанието и анализирането на новите езикови елементи в узуса се оказа неотложна задача пред лингвистиката. Появиха се, макар и все още немногобройни, редица изследвания, в които обект на разглеждане е влиянието на пандемията върху езика. Между тях особено място заема монографията на Наталия Длугош и Андреана Ефтимова *Syndrom postkowiidowy w języku. Polsko-bułgarskie studium przypadku. Raport z badań eksperymentalnych* („Постковиден синдром в езика. Полско-българската ситуация (Доклад от експериментални изследвания“). Издадена на полски език в Познан от Научното издателство на Познанския университет „Адам Мицкевич“, монографията със съпоставителен полско-български характер има предимството да изследва езика *in situ*, или, по думите на самите авторки, „както се развива в реалната ситуация пред очите ни“ (с. 132). Важен аспект от интерпретацията на езиковите данни в книгата е проследяването на връзката на полските и българските лексикални единици със съществуващи англоезични еквиваленти или прототипи. Самите изследвания, отразени в монографията, са осъществени с помощта на проект No BG05M20P001-2.16-0019, посветен на иновативното обучение във Великотърновския, Софийския, Югозападния университет и Габровския Технически университет в сътрудничество с международни университети в Гърция, Полша и Румъния.

Монографията в обем от 140 страници следва класическата структура на жанра: увод, пет глави, заключение и библиография. Както се очаква от подобно издание, книгата е снабдена с научен апарат, който включва индекс на цитираните имена и списък на фотосите, диаграмите, таблиците и графиките. Под формата на приложения са добавени индекси с думите на български и полски, които имат като първа съставка

korona-, съответно *корона-* и *ковид-*, както и списъци с думите и изразите, извлечени като асоциативни реакции от полските и българските изследвани лица. Монографията завършва с подробно резюме на полски, български и английски език. Тъй като езикът на монографията е полски, включването на българско и английско резюме позволява основните моменти от съдържанието на изследванията да достигнат и до читатели, за които полският език е недостъпен.

Още в увода (9–12) са представени накратко обектът и целта на изследването. Обосновават се също така методите за събиране на експериментални данни – посредством свободен асоциативен експеримент и чрез анкета с носители на двата езика. „В ситуация, в която обектът на изследване са лексеми с ниска степен на стабилизация в лексикалната система на интересувашите ни езици, т.е. такива, за които системата не доставя данни, [експериментално] извлечените данни стават главен източник на достъп до семантичната структура на езиковия израз“ – заявяват изследователките, като изхождат от теоретичните принципи на структурната семантика и разбирането на Лангакър, че езиковите значения се определят в процеса на непосредствена интеракция, чрез оценяване на общото знание, мисъл и намерение от страна на комуникантите. Експериментално изследваните лексеми *koronapanika*, *koronaparty* и *koronaturystyka* и българските им съответствия са реакция на съвсем конкретни обстоятелства, свързани с пандемията, и следователно са вградени в контекста на една реалност, която, според всеобщите надежди, се очакваше да приключи в обозримо бъдеще. Затова авторките изказват предположението, че само част от значителния брой композитуми с компоненти *korona-*, *корона-* и *ковид-* ще се задържат в двата езика. Това обаче не намалява стойността и актуалността на резултатите от проведените изследвания, тъй като те позволяват да се проследи процесът на адаптация на езика към необичайно динамично изменящата се съвременна реалност.

Първата глава ***Ковидният език – изследвания на промените в полския и българския език в контекста на пандемията Ковид-19*** съдържа подробен обзор на публикациите в двата езика, свързани с публичното говорене за заболяването през пандемичния период. Доколко сериозно се отнася езикознанието към настъпилите езикови промени, говори фактът, че за изследванията, занимаващи се с тях, се обосновава нова езиковедска дисциплина – виролингвистика. В началото на тази глава авторките обясняват семантичната мотивираност на метафората „ковиден език“, която медиите въвеждат в началото на 2021 година. Това сложно название възниква като описание на един от симптомите на заболяването от коронавирус: зачервен и подпухнал език с бели петна.

Акцентът на полските и българските изследвания на „ковидния език“ е поставен преди всичко върху дискурса на медиите, доколкото използваната в тях „околовирусна реторика“ най-ясно отразява динамиката в обществената, политическата и културната реалност на кризисните години. В Полша тази реторика повлиява даже върху формата на католическия дискурс. Публикациите върху полски език включват колективни монографии и немалко статии, които установяват, че медиите използват разнообразни дискурсивни стратегии, за да отразят новата реалност на пандемията. Между тях са: навлизане на редица медицински и правни термини във всекидневния език, нова семантизация на съществуващи езикови единици, както и създаването на цяла серия нови изрази с първи компонент *korona-*.

У нас в периода на пандемията също се появяват редица статии, съдържащи анализи на „ковидния език“, назован като „медиелект“, доколкото възникващият околопандемичен дискурс се реализира преди всичко чрез каналите на масмедията. Основното внимание на изследователите е насочено към метафоричната концептуализация на пандемичната реалност. Най-често използваната метафора, особено в началото на пандемията, е тази на войната, на битката с врага (вируса Ковид-19), а героите в тази битка са медицинските работници. В по-късните етапи на ковидната криза метафората на войната отстъпва пред дискурс, в който се коментира адаптацията на обществото към пандемичната ситуация, определяна като „нова нормалност“. Българската лингвистика анализира не само медийния, но и парламентарния дискурс за периода от ноември 2019 до юли 2020. Във вниманието на езиковедите попада новосъздадената лексика, тълкувана като неологизми, казионализми или адноминални фрази. Отбелязани са също така съпоставителни изследвания, включващи български и украински език, както и български, чешки и полски.

Втората глава **Предмет и методи на изследване** описва подробно дизайна на експеримента, въз основа на който са събрани емпиричните данни. Главата започва с мотивиране на избора на лексемите, включени в анкетите – полските композитуми *koronapanika*, *koronaparty* и *koronaturystyka* и българските им съответствия *коронапаника*, *ковидкупон* и *ковидтуризъм*. Първата лексема (*koronapanika*, коронапаника) е реакция на началния стадий на пандемията от КОВИД-19 – опасно заболяване, за което все още няма достатъчно информация и което провокира драконовски мерки в цял свят (локдаун), целящи ограничение на разпространението на вируса. Едновременно с избора на този първи експериментален стимул авторките обособяват и възрастовата група на изследваните лица: ученици пред матура и студенти, които са най-засегнати от страха, неизвестността и изолацията за времето на локдауна. Потребностите на младежите от контакти с близки и приятели водят до постепенно приспособяване към пандемичните ограничения, породило явлението, наречено *koronaparty* / *ковидкупон*. Следващ модел на адаптация към новите условия на живот представя *ковидтуризмът* (*koronaturystyka*), който предлага нестандартни варианти на пътувания, позволяващи на младите хора да осъществяват потребностите си за развитие. Допълнително основание за избора на експерименталните лексеми е също така популярността им в двата езика, отразяваща екзистенциалната значимост на назованите от тях явления, особено що се отнася до изследваната възрастова група.

Самото експериментално изследване е осъществено присъствено през февруари 2022 г. с български и полски студенти от различни (предимно хуманитарни) специалности на Познанския университет Адам Мицкевич, на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и на Новия български университет в София. Участват по 50 изследвани лица за двата езика на възраст основно между 19 и 30 години (и в двете групи жените са повече от мъжете). Участниците получават две анкети в писмен вид. Първата анкета е проведена по метода на свободния асоциативен експеримент. Инструкцията изисква от изследваните лица да напишат в продължение на 2 минути първите думи, за които се сещат след прочитането на думите стимули – *koronapanika*, *koronaparty* и *koronaturystyka* за полските и *коронапаника*, *ковидкупон* и *ковидтуризъм* за българските респонденти. Втората анкета, подадена на същата група студенти (отново присъствено), съдържа три задачи: първо, да се определи значението на стимулната дума; второ,

тази дума да се включи в изречение и, трето, да се напишат подобни думи с компонент *korona-* за полските и *корона-* и *ковид-* за българските респонденти.

Данните, събрани по описаната методика, позволяват да се съставят когнитивни и лингвистични дефиниции на значенията на лексикалните единици (според теоретичните рамки на люблинската етнолингвистична школа и тези на А. Виежицка), тъй като авторките споделят виждането на Р. Лангакър, че новите езикови изрази се създават и интерпретират не в рамките на езиковата система, а от носителите на езика, които се насочват към определен диапазон от езикови ресурси.

В третата глава **Композиционна схема на комозитумите** се анализират словотворческите схеми на лексемите с компоненти *korona-* и *корона-* / *ковид-*, които са дали респондентите при проведените анкети. В резултат на инструкцията да се напишат думи, подобни на стимулните, са получени 65 полски комозитуми с първи елемент *korona-* и 50 български лексеми – 40 с начален компонент *ковид-* и 10 с първа съставка *корона-*. И двата компонента на комозитумите (от които вторият е главен във формален и семантичен план) са съществителни имена. Авторките отбелязват активността на словотворческия модел, в който връзката между първата и втората съставка на комозитума е безафиксална. Тази тенденция говори за интернационализация на словотворческите процеси и е проява на прагматично-семантичния стремеж към езикова икономия, общ за славянските езици (с. 29).

Както при полските, така и при българските комозитуми вторият компонент най-често е съставка с домашен произход, като пол. *koronaspotkanie* (коронасреща), *koronazakupę* (коронапокупки), бълг. *ковидсреща*, *ковидпазаруване* и мн. др. Значително по-малък брой са думите, в които втората съставка е заемка (интернационализъм), напр. пол. *koronachaos* (коронахаос), *koronadisco* (коронадиско), бълг. *ковидситуация*, *ковидстрес* и т.н. Интересна е различната трактовка, която Н. Длугош и А. Ефтимова предлагат за полските и за българските комозитуми от последната подгрупа: (част от) полските лексеми се приемат за псевдоанглицизми (думи, новосъздадени на полска почва по образец на аналогични словосъчетания), докато за българските се смята, че са заети директно от англоезични източници. Струва ми се, че на базата на наличните емпирични данни това тълкуване е по-скоро умозрително.

Тъй като повечето от експериментално получените деривати са оказионализми, които не са утвърдени в езика и нямат стабилизирано значение, авторките ги подлагат на контекстуален анализ, за да достигнат до няколко различни семантични профила на началните им съставки (напр. „указващи съществуването на вируса и степента на разпространението му: *koronatest*, *koronapacjent*, *ковидтест*, *ковидогнище*“ и т.н.

Следващата, четвърта глава **От пандемичната паника до коронатуризма. Асоциативни мрежи** описва теоретичните основания, методологията на провеждане и изследваните лица, участвали в експеримента за извличане на свободни асоциации (същите 50 респонденти, представени в Глава втора). За илюстрация на получените резултати тук са приложени няколко анкетни листа, попълнени от полските и от българските студенти в отговор на инструкцията да напишат първите думи, които им хрумнат, след прочитането на думите стимули: *koronapanika*, *koronaparty* и *koronaturystyka*, съответно *коронапаника*, *ковидкупон* и *ковидтуризъм*. Честотният анализ на вербалните реакции спрямо всеки един от стимулите е обобщен в диаграми, чрез които се открояват ядрото и периферията на понятията, означени със съот-

ветните композитуми. Диаграмите ясно показват както сходствата, така и различията между реакциите на младите поляци и българи. Резултатите свидетелстват, че, макар и нови, думите стимули с първа съставка *korona-* / *корона-* и *ковид-* са заели своето място в езиковото съзнание на респондентите. Данните разкриват и влиянието на социокултурните практики в двете страни върху семантичната структура на изследваните лексеми. Високата дисперсия на реакциите пък е свидетелство за семантичната вариативност на композитумите, която е основа за създаването на нови значения.

Петата глава **Резултати от експерименталните изследвания** предлага подробен анализ на резултатите от анкетите, чийто дизайн е описан най-общо във втората глава. Как изглеждат първичните данни за двата езика, разбираме от копия на анкетни листове, попълнени съответно от две полски и две български изследвани лица. Въз основа на експериментално получените дефиниционни и контекстуални данни, за всеки от композитумите се формулира „синтетична когнитивна дефиниция на значението“. Това позволява да се проследи динамиката на употребата на новосъздадените лексикални единици и по този начин да се реконструират лингвокултурните картини, отразени в съответстващите им понятия. Описанието на трите междуезикови двойки думи е открито в отделни части, в чиито заглавия остроумно са закодирани най-типичните екстралингвистични реалности, с които ги свързват българските и полските респонденти: „*Koronapanika срещу ковидпаника, или защо изкупухме всичката тоалетна хартия*“, „*Koronaparty срещу ковидкупон, или за това, как студентската младеж търси развлечения*“ и „*Koronaturystyka срещу ковидтуризъм, или за изследването на света по време на пандемията*“. В съпоставителен план се проследяват няколко семантично-прагматични аспекта на понятията, изразени чрез композитумите: *физически* аспект (полагане на явлението в конкретен времеви период), *психически*, *психосоциален*, *политически*, *етичен* аспект и т.н. Всеки един от тези аспекти е богато илюстриран с примери, а съотношението между аспектите е илюстрирано чрез диаграми, които ясно открояват междуезиковите разлики. Ето как изглеждат някои от тези разлики: ако и за полските, и за българските студенти *koronaparty* / *ковидкупон* означава „социална среща или друг вид среща с участието на голям брой хора, провеждаща се по време на пандемията от COVID-19 на живо с признаци на незаконност (обикновено у дома и/или тайно), носеща висок риск от коронавирус инфекция“, то само за полските към това се прибавя „съзнателно желание да се хване заразата с цел получаване на имунитет“; също така само полските студенти са отбелязали значението „онлайн среща, проведена чрез онлайн платформи“; само българските студенти пък приемат *ковидкупон* като метафора, иронично означаваща избухването на пандемията.

Заклучението обобщава резултатите от изследванията, изложени в петте глави на монографията. Подчертава се значителната вариативност на семантичните признаци (понякога даже изключващи се взаимно), които българските и полските респонденти свързват със значенията на *koronapanika*, *koronaparty* и *koronaturystyka*, съответно *коронапаника*, *ковидкупон* и *ковидтуризъм*. В същото време получените резултати говорят за висока степен на стереотипност на композитумите, макар и на фона на относително ниската им стабилизация. За да онагледят този извод, Н. Длугош и А. Ефтимова изготвят таблици, съпоставящи семантичните признаци на съответните композитуми в двата езика. Таблиците дават възможност за по-нагатайшни детайлни

поучвания на „ковидната“ лексика както в синхронен, така и в диахронен план, във връзка с развитието или отмирането на този нов за езиците ни лексикален пласт.

Със своя оригинален и задълбочен анализ на уникален по своя характер емпиричен материал от позициите на семантиката и когнитивната лингвистика монографията *Syndrom postkowiec w języku. Polsko-bułgarskie studium przypadku. Raport z badañ eksperymentalnych* се нарежда между най-значимите научни явления за последните години. Тя може да бъде интересна и полезна за всички, които се интересуват от връзката между езика и носителите му.

The monograph explores the new vocabulary in Polish and Bulgarian that emerged during the corona virus pandemic. Empirical data were extracted by means of an associative and a survey experiment from both Polish and Bulgarian students in the pandemic 2022. On the basis of linguistic analyses, cognitive definitions of lexical meanings were formulated. The data allowed for the reconstruction of linguistic-cultural pictures of the studies concepts as well.

Prof. Yuliana Stoyanova, D.Sc.

ID: 0000-0002-1849-9554

Faculty of Slavic studies

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Tzar Osvoboditel 15 blvd, 1504 Sofia

e-mail: julianastoyanova@yahoo.com